زمان لە بنیاتنانەوەی ناسنامەی نەتەوەدا.. فەرەیدوون سامان*

زمان هەر بەتەنێ ئامرازێکی پەیوەندی کردن نییە؛ بەڵکو قەڵای مانەوەی نەتەوەیە، کاتێکیش زمانێک لاواز دەبێت، پەیوەندییە کولتووری و مێژووییەکانی نەتەوەکەش لاواز دەبن و دەڕووخێن.
بە درێژایی مێژوو زمانی کوردی مەیدانی شەڕ بووە بۆ مانەوە و ناسنامەی نەتەوەییەکەی، زمانی کوردی هەردەم بەهێزترین و کاریگەرترین چەک بووە لە دژی سڕینەوەی ناسنامەکەی، بۆ ئەمەی کورد کە مێژوویەکی دوورودرێژی ستەممان لەسەر دەستی داگیرکەران چەشتووە، پاراستنی زمانەکەمان ئەرکێکی پیرۆزی نەتەوەییە. بەڵام ئەوەی ئەمڕۆ شاهیدی دەبین، جۆرێکە لە هەڕەشەی ناوخۆیی کە لە مەترسی دەرەکی کەمتر نییە، بە نموونە فێربوونی زمانە بیانییەکان و پشتگوێخستنی زمانی کوردی لە دامەزراوە حکومییەکانی وەک پەروەردە و فێرکردن و یاسایی و بازرگانی و گەشتیارییەکاندا.
بێگومان زانینی زمانە بیانییەکان وەک(عەرەبی، فارسی، تورکی، ئینگلیزی…تد) بۆ تێگەیشتن و بەڕێوەبردنی ژیانی ڕۆژانە گرنگە، بەڵام کارەساتەکە لەوەدایە کە ئەم زمانانە ببنە جێگرەوەی زمانی دایک، کاتێک منداڵی کورد لە باکووری کوردستان ناچار دەبن بە زمانی تورکی قسە بکەن، یان لە ڕۆژاوا بە عەرەبی بئاخفن، لە ڕۆژهەڵاتدا بە فارسی و وشەی بێگانە تێکەڵ بە زمانەکەیان بکەن، ئەم دیاردەی ئاخاوتن بە زمانە بیانییەکان نیشانەی “پێشکەوتن” نییە، بەڵکو نیشانەی گرێی دەروونی خۆبەکەمزانین و ڕادەستبوونی کولتوورییە.
تەنانەت ئەو دەزگە چاپەمەنی و ئەو نووسەرانەی، ئەوانەی ڕێساکانی ڕێنووسی کوردی پشتگوێ دەخەن! بەکارهێنانی پیتی لاتینی یان ئینگلیزی بۆ نووسینی کوردی بەکار دێنن، لە هەوڵێکدا بۆ دەرکەوتنی “مۆدێرن” کە هەڵەیەکی گەورەیە. چونکە هەر میللەتێک ڕێز لە ئەلفوبێ و سیستەمی نووسینەکەی خۆی نەگرێت، مێژووەکەی بە نەوەکانی داهاتوو دەشێوێنێت. نووسین بە کوردی ناسنامەی ئێمەیە. هەنووکە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتیش هاتەتە پێش، کە مەترسی تێکەڵبوونی کۆمەڵایەتی ژن و ژنخوازییە لەگەڵ کچان و ژنانی نەتەوەی سەردەست، ڕەنگە کەسانێک هەبن ئێستا موزایەدەم لەسەر بکەن و بەڵێن ئەم نووسەرە ڕەگەزپەرستە و دژی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانە، بەڵام مێژووی ئەمە سەلماندوویەتی کە داگیرکەران تەنیا خاکی ئێمەیان

داگیرنەکردووە، بەڵکو هەوڵیانداوە لە ڕێگەی ئاسمیلەکردنی کۆمەڵایەتییەوە هەستی نەتەوەییشمان لەناو بەن. کاتێک تاکی کورد هاوبەشی ژیان لە لەگەڵ خانمێکی نەتەوەیەکی دیکە هەڵدەبژێرێت، کە مێژوویەکی تاریکی لەگەڵ کورددا هەیە، نەوەیەک لە نێوان دوو کولتووری جیاوازدا لەدایک دەبێت و پەروەردە دەبن لەو نەوانەدا زۆرجار زمانی کوردی دەبێتە قوربانی.

تاکی کورد دەبێ بگەڕێتەوە بۆ ڕەگ و ڕیشەی خۆی. دەبێ زمانی کوردی زاڵ بێت لە ماڵەوە، لە ناو بازاڕدا، لە قوتابخانەکاندا. لە فەرمانگە حکوومییەکان قسەی پێ بکرێت، تەنانەت لەناو پایتەختی عیراق و ئەنجوومەنی نوێنەرانی عیراقیش دلێرانە قسەی پێ بکرێت، خیانەت تەنیا لە هەڵگرتنی چەک لە دژی نیشتمان سنووردار نییە؛ بەڵکو کوشتنی زمان و کولتوری کوردی گەورەترین خیانەتە، شانبەشانی تێکۆشانمان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانمان- کە ئازادی کورد و کوردستان-ە نابێ لە پاراستنی زمانەکەمان کەمتەرخەم بکەین و بیکەینە چەکی بەردەوامی خۆمان لە بەرەکانی شەڕدا.

بۆ نموونە زمانی کوردی-زاری کرمانجی وەک تاکە ئامرازی دەقە ئایینییەکان (قەوال) لە کتێبی پیرۆزی ئێزیدییەکان بە زیندووی دەمێنێتەوە، لەگەڵ وار و مەزارگە و گوندەکان، بوونەتە ناسنامەی بوون بەرامبەر بە هەوڵەکانی سڕینەوەی کولتوورییاندا. هەرچەند بە درێژایی سەدان ساڵ فەرمان و کۆمەڵکوژی گۆڕانکارییەکی پێکهاتەیی لە ناسنامەی ئێزیدییەکاندا هێنایە ئاراوە، لە دۆخی گۆشەگیریی خۆسەپێنراوەوە بۆ دۆخی داکۆکیکردنی جیهانی بە مافەکان گواسترایەوە، بەڵام چیا ڕۆڵی ناوەندی خۆی وەک هێمای مانەوە و پەناگەی هەمیشەیی وەرگرتەوە، هەرچەند هەبن حاشا لە کوردبوونی ئێزیدییەکان بکەن، بەڵام زمانەکەیان، داوونەریتیان، گۆرانی و مۆسیقایان، جلە بەرگیان، ئەدەب و هونەرەکەیانتەنانەت گۆڕستانەکانیشیان باشترین بەڵگەو وەڵامن بۆ ئەو کەسانەی کە نایانەوێ تێ بگەن ئێزیدی بوون واتە کورد بوون. ئێزیدیخان بە کەلەپوورە ئایینی و وێژەو هونەرە رەسەنەکەی سەروەری شوناس بەسەر ئەو خاکەدا دووپات دەکاتەوە کە بکوژان و تاوانکاران هەرچەند هەوڵیانداوە بیگۆڕن بە فەزای سەردەم. بەڵام دواجار لەعاست کێوی مەزنی شنگال کەپوویان شکاوە..

هەر بۆیەش زمانی کوردی بە مرۆڤی ئێزیدی بە هەموو توانا و خولیا و تێگەیشتنەکانییەوە، گەورەترین بەڵگەی گەورەیی و هێزی سرووشتە، کەی مرۆڤ بە توانای هزرین و بیرکردنەوەدا، توانایەکی گەورەی هەیە بۆ بەرهەمهێنانی هزر و بیری نوێ، لە ئەنجامدا هەموو گەشەسەندنی مرۆڤ لە سەرەتای دروستبوونی یەکەمەوە(مرۆڤی پێش مێژوو)دەتە

ئاراوە، ئەو گەشەسەندنە هزرییەی کە ئەم پێشکەوتنە زانستی و تەکنەلۆژی و وێژەیی و کۆمەڵایەتییەی بەرھەمھێناوە، تەنیا بەشێکی کەمی بەرھەمی هزری مرۆڤی بیرکەرەوە پ□ک□د□ھێنێت، بەو پێیەی گوزارشت لە ناتەواوی ئاوەز دەکات لە بەرھەمھێنانی هزری داھێنەرانە و بەرھەمدار لە خودی مرۆڤەوە لە سەردەمی ئێستایدا نەک داهاتوو، بە ناچاری ئەو ئاوەزانە سەرھەڵدەدەن کە توانای پەرەپێدان و بەرھەمھێنانی زانست و زانیاری نوێیان زیاترە، باوەڕ و ئایینی ئێزیدی ئایینێکی ڕەسەن و دێرینی کۆمەڵگەی کوردستانە، کە هەزاران ساڵە خەڵکانێکی باوەردار بە خودای یەکتا پەیڕەوی لێدەکەن، کەچی هەندێک لە مرۆڤکوژەکان بەناوی خوداوە هێشتا هەڵمەتی دڕندانە دژی هەموو بیرکردنەوەیەک ئەنجام دەدەن، کە جیاوازە لەوان بەردەوامن لە دەرکردنی فەتوا بۆ ڕاگەیاندنی لادان و بیرکردنەوە بە کافرکردن...
لەکاتێکدا ئێزیدییەکان تاکە پێکھاتەی کۆمەڵگەی کوردستانن بە درێژایی مێژوو لە ڕێی پیرۆزی ئایینەکەیان زمانی کوردییان پاراستووە، هەر لە ڕێی ئایینەکەشیان پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی خۆیان لە ژیانی خێزانداری و هاوژینی پاراستووە، بۆیە من پێشنیار دەکەم لە پەرلەمانی داهاتوودا بڕیارێک دەربکرێت بە پاراستنی سەلامەتی زمانی کوردی و هاوکات ئەکادیمیایەکی تایبەتیش دابمەزرێت بە ناوی ئەکادیمیای زمانی کوردی، کە ئیش و کارەکانی تایبەت بێت بە زمانی کوردی لە کایە جیاوازەکانی پەروەردەو فێرکردن و ڕایەڵەکانی ڕاگەیاندن و زار و بنزارە کوردییەکان.

*فەرەیدوون سامان
سەرنووسەری گۆڤاری زمان و زار.

کۆ شیعری (ئەو هەنگاوانەی بێ هاوێشتن هاتنە بوون) ی عەلی

شێخانی.. ئاکۆ عەبدوڵڵا

لەو رۆژانە بەتیراژی 500 دانە چاپی یەکەمی کۆ شیعری (ئەو هەنگاوانەی بۆ هاوێشتن هاتنە بوون) ی عەلی شێخانی شاعیر لەچاپخانەی (زاکرۆس)ی شاری مهاباد بڵاوکراوە و کەوتە بەر دیدی خوێنەران. ئەو بەرهەمە لەبڵاوکراوەکانی (دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی موکریانی) یە. شاعیر لەپێشەکییەکی کورت و پوخت بەو جۆرەی پەسنی بەرهەمەکەی کردووە : (کۆی شیعرەکانی ناو ئەم کتێبە 400 شیعرن، هەر یەکەیان سەربەخۆن و پەیوەندییان بە شیعری پێش یان پاشی خۆیان نییە… ئەمەو زۆربەیان زۆر کورتن، زادەی زیاتر لە سی ساڵ نووسینمن…. بە ئەندازەیەك لەگەڵ ئەو کتێبە پشوودرێژ بوومە، جگە لە هێنینەوەی شیعرەکان و پاراستن و هێشتنەوەیان بۆ ماوەیەکی زۆر بە شێوەی دەستنووس و دەستخەتی شەمەوە، هەر تایپ و هەڵەچنکردن و پێداچوونەوەیان نزیك بە هەزار رۆژی خایاندووە بەبێ پەلەکردن لەیان……. باوەڕبەخۆبوون بەردەوامیت لە هەوڵدان پێ دەدات، ئەگەر ئەو باوەڕبەخۆبوونە و ئەو بەخششەی لە سەنگەیدا کە خوێ لە سەرکەوتن دەبینێتەوە نەمبا، دەمێك بوو لەناو ئەو پووچگەراییەی باڵی بەسەر سەرجەم چین و توێژ و ئاستەکاندا کێشاوە و ناشیرینترینیان، داننەنان بە جوانییەکانی یەکدی، دەستەوەستان دەبوونم و کەڵەم دەدا…).
جێگای ئاماژە بۆ کردنە هیچ کام لەو 400 شیعرە ناونیشانی تایبەت بەخۆیان نییە، شیعرەکان بە ژمارە ریزبەندکراون. کەواتە ناوی بەرهەمەکە لەناونیشانی هیچ شیعرێکی وەرنەگیراوە.

شیعر باران نییە، بەڵکوو تەمە.. فەریق عوسمان

کاروان عومەر کاکە سوور لە وتاری (تێپەڕاندنی خود و واقیعی باو لە ڕێی وێنەی شیعرییەوە)(١) ئاوەها دەنووسێت: ” شیعر باران نییە، بەڵکوو تەمە، کە یەکەمیان لە دڵۆپە ئاوی گەورەی قورس پێک دێت و دەکەوێتە خوارێ، بەڵام دووەمیان پێکهاتەیەکی جیاوازی هەیە،

دڵۆپەکانی وردن و کێشیان سووکە، بۆیە بە هەڵواسراوی دەمێننەوە. ناگەنە خاڵی کۆتایی و بە شێوازێك دەڕۆونەوە، کە ناکرێت بە ڕووونی بیانبینیت. نە سەر بە ئاسمانن و نە سەر بە زەوییش، بەڵکوو خۆیان لە بەشاییدا شوێنی تایبەتی خۆیان پێکهێناوە. لەگەڵ ئەوەیشدا شیعر تەمێکی جیاوازە و لە خەوندا ڕوو دەدات. ناهێڵێت ئاڕاستەکەی دیاری بکەیت، بەڵکوو کۆمەڵێک ئاڕاستەی هەن و هەمیشە دەتوانیت لێکیان بدەیتەوە. تەمی شیعر بۆ ئەوە دەڕەوێتەوە، تا دیسان و بە شێوازی دی پێکبێتەوە، کە ڕەوینەوە و پێکهێنانەوە دەبنە یەك کردەی بەردەوام و بە دۆخی جیاوازجیاوازدا تێدەپەڕێت".

ئەو وتارە کە لە ٧٢٠٩ وشە پێکهاتووە، بەشێوەیەکی ورد لایەنە جۆراوجۆرەکانی شیعری هاوچەرخی کوردی دوای (ڕاپەڕین) تاووتوێ دەکات، کە چەند هێڵێکی گشتی و سیمای ئەو نەوەیە دەخاتە ڕوو، وەك دەستپێشخەرییەك بە هەوڵێکی نایاب و ناوازەی تری نووسین کە لێکۆڵینەوەیە لەسەر ژمارەیەکی زۆری شاعیرانی ئەو نەوەیە، کە لە داهاتوودا دەکەونە بەر دیدی خوێنەران.

لە لایەکی ترەوە وتارەکی سەرپێیی دەربارەی ئەم هەوڵە لە لایەن (ئارام کەشکی)(٢) لە ڕۆژنامەی هەولێری ژمارەی ١٥/٣/٢٠٢٦ نووسراوە، کە تەنیا لە ٥٦٨ وشە پێکهاتووە و بێ ئەوەی وتووێژی هیچ لە بیروبۆچوونەکانی کاروان کاکە سوور بکات دەربارەی شیعر، هێڵێکی ڕەش بەسەر ئەو وتارەدا دەهێنێت و بگرە بڕیاری پێشوەختە بەسەر ئەو هەوڵە ڕەخنەییەدا دەدات و تاوانباری دەکات بە درێژدادڕی بە مانایی و کۆکردنەوەی شاعیران لە دەوری خۆی.

جا بۆ ئەوەی هەردوو بۆچوونەکە لە دیدێکی بێلایەنەی زانستییەوە لێك بدەینەوە و چەند نموونەیەك لە وتارەکان بهێنینەوە، با بەم پێشەکییە دەست پێ بکەین، تا بەرچاوڕوونی پێشکەشی تازە خوێنەران بکەین، چونکە دڵنیام خوێنەرانی شارەزا خۆیان سەرپشکن و ڕاستییەکان لایان ڕوونە.

لای ئێمە بە حوکمی درێژبوونەوەی دۆخی شپرزەیی بەڕێوەبردن، زۆر لە بوارە جۆراوجۆرەکانی ژیان ڕووبەڕووی ساختەکردن بوونەتەوە، دیارە ئەمەش مۆرکی لەسەر زۆربەی سێکتەرو تەنانەت عەقڵییەت و مامەڵەی مرۆڤەکان و زانکۆ و میدیا... جێهێشتووە، بۆ نموونە لامان سەیر نییە لە وڵاتێکدا بەرپرسی نامەڵاڵ کە دەرمانی ئێکسپایەرو ساختە هاوردە دەکات و بەسەر نەخۆشی داماودا ساغی دەکاتەوە لە ڕێی پزیشکی بێویژدانەوە، کەس لێپرسینەوەی لەگەڵدا نەکات و ئەو بێدەنگییەش ببێتە زیاتر هاندانی ئەم کارە وێرانکەرانە.

هەر بە هەمان شێوەش، لە سیستەمی گەندەڵەدا، زۆر لە ڕۆشنبیری تەزویرو ساختە سەرهەڵدەدەن و دەبنە تەواوکاری چوارچێوەی ئەو

سیستەمە تۆتالیتاریایەی کە هیچ شتێك تیایدا ماناکەی لە شوێنی خۆیدا نەماوە، پێناسەی ئەو جۆرەش لە بەناو خامەبەدەست و ڕۆشنبیر؛ بەو کەسە دەگوترێ کە کەوتۆتە داوی دەستە جەمعەوەو لافوگەزافی ڕوناکبیرێتی و شارەزایی و مەعریفە لێدەدات و هیچی ئەوتۆیان لە باردا نییەو لە هیچ بوارێکی فەرهەنگیدا شارەزاییەکی تەواویان نییە، ڕۆڵیان وەکو بازرگانییەك بەکاردەنن بە دەسخستنی بەرژەوەندی تاکەکەسی، ژمارەیان زۆرەو پشتیوانی دەکرێن لەلایەنی سەکتەری زاڵەوەو هەر ئەوانیش بە داخەوە زاڵ بوون بەسەر گۆڕەپانی وێژەو هونەرو چاپەمەنیدا، دوور لە ئاگایی و هۆش ڕاکانیان فڕێ دەدەن، ڕاکانیان زۆرجار دوور لە راستییەو پشت بە هیچ بنەمایەکی زانستی و ئەکادیمی نابەستێت، چونکە هەمیشە بە چەواشەکاری هەڵدەستن، لە کۆتاییشدا هاوتەریبییەك دەبینرێت لە گوتاری ئەوان و دەسەڵاتەکاندا، وتەکانیان بێ بنەماو دوور لە ڕاستییە، چونکە لە ئاوی لێڵدا مەلە دەکەن، بەم شێوەیەش دەبنە هۆکاری داپۆشینی راستی و بەلاڕێدابردنی خوێنەرانی سادەبین، هەندێکجار بە هۆی ڕۆڵی نهێنییانەوەیە لە دەزگاکاندا دەبنە هەڵگری بۆچوونی هەمان لایەنی سیاسی مەبەست و ناڕاستەوخۆ بەرەنجامی کارەکانیان بەو ئاقارەدا دەشکێتەوە، ژێربەژێر کار بە ئەملاوئەولا دەکەن و ئەوانیش لە بەرامبەردا پشتیوانییان دەکەن لە کردنەوەی ناوەندی بە ناو ڕۆشنبیری و دەزگای چاپ و پرۆژە وەهمییەکانیاندا، ئەو جۆرە لە ڕۆشنبیری ساختە سەرەکیان هەیەو هەزار سەودا، سەریان لە چەندان کونەوە دەردەچێت، هەر لە پێناوی دەرکەوتندا ئامادەن قوربانی بە هەموو پیرۆزیەکان بدەن.

ناموێت بچمە سەر ڕۆڵی ئەو ڕۆژنامەیەی کە ئەو خامەبەدەستە بە ناوی (ئارام کەشکی)تیایدا زوو زوو دەنووسێت و بڵاودەکاتەوە، ئەوە بەسە بڵێین کە بەپێی زانیاریەکانی وڵات_میدیا، ڕۆژنامەی هەولێر وەك دەزگایەکی ڕۆژنامەوانی هەواڵگری کاردەکەن.(۳)هەر بەڵگەشمان بۆ ئەم وتەیە ئەوەیە کە حیزبی سپێنسەر ڕۆژنامەیەکی تری هەیە کە زمانحاڵی حیزبەکەیەتی و خۆی ناخاتە ئەو ئاستی گوتارە نزمانەی لەوێدا دەنووسرێن و بڵاودەکرێنەوەو لە لایەن دەزگایەکی هەواڵگرییەوە بەڕێوە دەبرێت.

پێش ئەوەی پوختەی ڕاکانی کاروان کاکە سوور لە وتارەکەیدا بخەمە ڕوو، بزانین ئارام کەشکی چۆن دەربارەی دەنووسێت و ئایا کە بە وڕێنەو درێژەدادڕیی لە قەڵەمی دەدات و دەڵێت هیچی نەگوتەوە وایە یان کێشەکە لە نزمی ئاستی تێگەشتنی ئارام و ڕق و کەم تواناییدایە؟ چونکە رەخنەگرتنیش توانا و لێهاتوویی و شارەزایی گەرەکە و گەر کەسێك سەلیقەی شیعری نەبێت و لێی تێنەگات چۆن

دەتوانێت دەربارەی بنووسێت، بۆیە بەهرە بۆ ڕەخنەگریش خاڵێکی بنەڕەتییە. دەکرێت بپرسین: ئایا ئەو رەفزکردنەوە بێ بنەمایەی ئارام کۆشکی دەریدب□□ت لە ئیرەیی و بێتوانایی خۆیدایە کە هەرگیز نەیتوانیوە هیچ ڕەخنەیەکی موعتەبەرو پرۆفیشناڵ بنووسێت؟ بەوەی ئێستاش ئەدەب وەك سیاسەت تەماشا دەکات و بۆیە بە ڕادیکاڵ ناوی ڕەخنەکانی خۆی دەبات، یان ئەویش وەك دیارە گا بە گونان دەناسێتەوەو ئەوشیعرەی دروشمی زەقی تێدا بێت لای ئەو گرنگەو هەمیشە سەروبنی زمانی شێرکۆ بێکەس و بەختیار عەلی ن، تا خۆی بە هەستی دەستەجەمعدا هەڵبواسێت و نەکەوێتەخوارو لەو لێشاوە پۆپۆلیزمی و جەماوەرییە دانەبڕێت، کە لە ڕاستیدا نەك ڕۆژنامەنووسیش ئەو ڕا نێگەتیق و نازانستیانەی نییە، بەڵکو خوێنەرێکی خراپیش ئەو بۆچوونانەی لە خوێندنەوەی نووسینەکەی کارواندا لا دروست نابێت.

ڕاکانی ئارام سەبارەت ئەو وتارەی کاروان لەم خاڵانەدا کۆ دەبێتەوە:

١- نەسیحەتنامەیەکە بۆ ئەو (شاعیران)ە.

٢. (بێگومان بەشێکی زۆری ئەوانەی لەو لیستەدان شاعیر نین، بۆیە من شاعیران خستە نێو کەوانەوە.)

٣- دەشێ بپرسین ئەم نووسەرە ئەوروپانشینە ئامانجی چییە لە نووسینی نەسیحەتنامەیەکی لەم چەشنە بۆ ئەو لێشاوە بەناوشاعیرە، ئایا ئامانجی ئەدەبی و فیکریی هەیە و ل□ پێناو دۆخی شیعردایە، یان دەیەوێت گەمەیەك بکات و خۆی بەو لێشاوە شاعیرە بناسێنێت؟

٤- یەکەم سەرنج پاش خوێندنەوەی وتارەکە بۆم دروست بوو ئەوەبوو، کە وتارەکەی لەپێناو شیعر و تیۆری شیعرییدا نەنووسیوە، چونکە وتارەکە جگە لە لێشاوێك وشەی ڕیزکراو هیچ مانایەك بەرهەم ناهێنن.

٥- ئامانجێکی سەرەکی لەم وڕێنەنامەیە ئەوەیە، کە خۆی بەلێشاوێك لە بەناوشاعیری نوێ بناسێنێت و بڵێ ئەوە منم ئێوە دەخوێنمەوە و ئێوەش ئەرك بکێشن بمخو□نن□وە و بەرگریشم لێبکەن، چونکە شەیداییەکی زۆری بۆدانپێدانان و گرووپگەرایی هەیە و ئامادەیی تێدایە بە سەعاتان بدوێ بەبێ ئەوەی هیچ بڵێ!

٦- هێندەی من لەم نووسەرە درێژنووسە ئەوروپانشینە تێگەیشتووم ئەو ئامانجی لە دیالۆگ سەپاندنی ڕا و زاڵکردنی هەیمەنەی خۆیەتی بەسەر ئەویتردا، نەك دۆزینەوەی خاڵی هاوبەش لەگەڵ بەرامبەردا، یان ئامانجی فراوانکردنی پێڕی خۆیەتی دژ بە نەیارەکانی، کە ئەمەش جگە لە عەقڵیەتی خێڵگەرایی سەدەکانی ناوەڕاست هیچی دیکەمان بەبیر ناهێنێتەوە.

٧- لانیکەم دە ساڵ لەمەوبەر چرای داهێنانی ئەم نووسەرە کوژاوەتەوە

و ئەستا دەیەوێت ئامادەیی خۆی لەڕێی لەشاوەك لە نووسینی وتار و ڕۆمانەوە بسەلمێنێت، هەر چەن لە "ئیستیقالەنامەکەیدا" دەیویست سەرنجی هەمووان بۆی خۆی ڕاکێشێت.

هەروەها پوختەی نووسینەکەی کاروانیش لەم خاڵانەدا کورت دەکرێنەوەو بەراوردکردنی هەردوو بۆچوونەکە بۆ خوێنەرانی شەیدای ئیستاتیك و داهێنان جێ دەهێڵین و بزانن ئاستی ئەو دوو چوونە لە کوێی زەمین و ئاسمانی شیعردایەو ئەوجا خوێنەر دەبێت هەڵوەست بنوێنێت دەربارەی نووسەری ساختەو هەر دەبێت بایکۆت بکرێن تا چی دی جوانییەکانی ئەدەب ناشرین نەکرێن و نەوەیەکی خوار بەو بیروبۆچوونە سەقەتانە دروست نەبێت.

- کاروان هەندێک خاڵی گرنگ و جەوهەریی دەربارەی شیعری ئەو نەوەیەو توخمەکانی پێکهاتەی شیعر ئاوها دەنووسێت، کە کارێکی زۆر گرنگەو ماندووبوونێکی زۆری لە پشتەو هیوای سەرکەوتنی بۆ دەخوازم:

١- شیعری نوێی ئەم نەوەیە ڕووبەڕووی ئەو حەپەسانە دەبێتەوە. ئامانجی ڕووبەڕووبوونەوەکە ڕەواندنەوەی ئەو حەپەسانە نییە، بەڵکوو دەیەوێت قووڵتری بکاتەوە. (ژان لەک نانسی)ی فیلەسەف و ڕەخنەدەزی فرانسی لە کتێبی (بەرگریی شیعردا) پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت، کە شیعر خەسڵەتی نەگەتیڤانەی هەیە، بگرە پێی وایە هەر خۆی نەگەتیڤە، چونکە خاوەنی هێزی ڕەتکردنەوەیە و ناهێڵێت بگاتە مانا، کە هەر شتێکی وەک ڕێگە، ڕێڕەوو و هی دیکە بە لاوە دەنێت، بۆیە مێژووی شیعر مێژووی ڕەتکردنەوەی بەردەوامە لەوەی بە هەر ژانرێکی ترەوە پێوەست بکرێت. شیعر دەگاتە قەراغی مانا، نەوەک مانا خۆی.

٢- بەگشتی شاعیرانی نەوەی ڕاپەڕین بایەخێکی گەورە بە خود دەدەن، بەو مانایەی خود دەکرێتە چەق و هەموو شتەکانی بە دەوردا دەخولێنەوە، ئەگەر شیعری ئەم نەوەیە وەک هیی نەوەی ڕاپەڕین هەندەی بایەخ پێ نادرێت، ئەوە بەشێکی پەیوەندی بەوەوە هەیە، کە لە ئاماژە پێکهاتووە و ڕەخنەی میللی لە ئاست خوێندنەوەیدا دەستەوستانە.

٣- توخمی ڕازاندنەوە لە شیعری ئەم نەوەیەدا گوم دەبێت و مێتافۆر شوێنی دەگرێتەوە، کە ئەو توخمە لە بەردەم ڕاڤە

جیاوازەکاندا کراوەیە. لای نەوەی ڕاپەڕین دەق ڕووبەرێکی سنووردارە و هی نووسەرە، کە لە ڕێی زمانێکی ڕوونەوە خوێنەر بانگهێشتی ئەو شوێنە دەکرێت، بۆیە لەو چوارچێوەیەدا ماناکان وەردەگرێت، بەڵام لەم نەوە نوێیەدا دەق نەک ڕووبەرێکی بەلایەنە، بەڵکوو لە ڕێی دایەلۆگەوە پێک دەهێنرێت، کە ئەو دایەلۆگە هەم لەگەڵ شاعیر، هەم لەگەڵ دەق و هەم لەگەڵ خوێنەریشە، بگرە دایەلۆگ هەرسێکیان لە ڕووبەرێکی نافیزیکی دا پێک دەگەیەنێت.

٤- هیچ سەردەمێکی ترمان نییە هێندەی سەردەمی نەوەی ڕاپەڕین تێیدا نووسەران بە گشتی هەوڵی بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی جەماوەریان دابێت، بۆیە سنووری زمانی ڕۆژانە و هی نووسین سڕاوەتەوە، بەو مانایەی نووسین نەک هەر هەوڵی بەرهەمهێنانی جیاوازیی نەداوە، وەک ئەوەی (دێریدا) پێی لەسەر دادەگرێت، بەڵکوو ویستوویەتی ئەو جیاوازییانەیش نەهێڵێت، کە بە سروشتی خۆیان هەن و پێوەندییان بە خەسڵەتی کردەی نووسینەوە هەیە.

٥- گەشەکردنی هەر دەنگێکی ئەم نەوەیە پێوەستە بە هێزی دایەلۆگەوە. دایەلۆگ خوێندنەوەیە، وەک چۆن ڕوانین و ڕاڤەیشە. کردەی سووتاندنی هۆشیاری و داڕشتنەوەیەتی لە ئاستێکی تردا، پشکنینی خود و هەموو ئەوانەیش، کە پێکیان هێناوە، بۆیە هاوکات تێپەڕاندنی ئاستی تێگەیشتنی باوی کۆمەڵگەیە.

٦- لە شاعیرانی نەوەی ڕاپەڕینەوە هەیە، دروستتر ئەو هەرەمەی هەڵچنراوە و لووتکەکەی بە شاعیرێک دراوە، تا ئەوانەی دی بخرێنە بنکەکەیەوە، وای کردووە دەنگی نوێ ڕێی دەرکەوتنی لێ بگیرێت، یان لە چاکترین حاڵەدا بخرێتە پەراوێزەوە. ئەو هەرەمە دەوری بە ڕەخنەگری میللی تەنراوە و کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی بە خراونەتە گەڕ، بە ئەوەی بەرگری لە مانەوەی شێوازەکەی بکرێت، دەستیان بەسەر چاپ و بڵاوکردنەوەدا گرتوون، کە بە ئاسانی بەرهەمیان دەخەنە بازاڕەوە، لە کاتێکدا شاعیرانی ئەم نەوەیە بەوەدا خاوەنی ئەو سەرمایە کۆمەڵایەتی و سیمبۆلییە نین، ئەوە بە زەحمەت دەنگیان دەگاتە خوێنەر.

سەرچاوەکان:

-١/wllatmedia.com/2023/04/8417

-٢/hawlerweb.net/adab/2026/03/133426
-٣/jineftin.krd/2026/02/14 -تێپەڕاندنی-خود-و-واقیعی-باو-لە-ڕێی-
وێنە

کۆمێنتێک یان یاساکانی شۆڕشگێڕیی.. نەوزاد بەندی

میللەتەکەمان بە لاڕێدا براوە و .دۆستی لێ بووه تە دوژمن و ..دوژمنی لێ بووه تە دۆست..کەسی وامان هەیه بۆ تاقە دۆلارێک دنیا و ئاخیرەتی خۆی دۆڕاندووه.. تەماشای میللەتێک ئەکەیت ل□ بەردەم خۆیدا زوڵمێکی زۆر هەیه، کەچی چەکی بۆ ناکەنە شان و مافی خوراو ودزراوی خۆیان ناس□ن□وە، بەڵام بە بێ نەخشەدان و خۆڕێکخستن و ڕاهێنان، سەدان کیلۆمەتر ئەبڕن تا بە گژ زوڵمێکی دوورە وڵاتدا بچنەوە ..ئاخر تۆ قژی خۆتت پێ شەتڵ نەکرێ، قژی ئەوانی ترت چۆن پێ شەتڵ ئەکرێتەوە ؟..
ئیتر ئەم دۆخە سەیرەیش، مرۆڤگەلێکی سەیری دروست کردووه، بۆ نمونە پەیجی فەرمی دز و مافیا دەسەڵاتدارەکانی هەرێم بچوکترین کۆمێنتی ڕەخنە و گل□یبان تێدا نییە و هەمووی سوپاس و نزای تەمەندرێژیی و دەستخۆشییە، کەچی پەیجی پڕۆفیسۆر و نوسەر و هونەرمەند و بیریارەکانمان پڕ پڕن لە کۆمێنتی جنێو و سوکایەتیی و قسەی ناشیرینی وا کە هەر کورد و مرۆڤ و زمان و نوسینیشت ل□ بەرچاو ئەکەوێ..ئەمە پێناسەی ترسنۆکیی و خۆپەرستییە، کاتێک دەستخۆشیی لە دزێکی بە حیمایه دەوره دراو ئەکەیت، هەمان کات پڕۆفیسۆرێکی پاک و بێگەرد بەر تانە و تەشەر و جنێو دەدەیت. دۆخێکی دووفاقی وا لە زانستی دەروونزانیدا بریتیی□ لە پێڕشتن، واتا هێرشێک کە ناوێریت بیکەیتە سەر زاڵمێک، ئەچیت ئەیکەیتە سەر بێتاوانێک و بەوی دەڕێژیت، هەمان کات ئێرەیی وات لێدەکات دەستخۆشییەک لە نوسەرو پڕۆفیسۆرێک نەکەیت، بچیت ئەو دەستخۆشییە لە زاڵمێک بکەیت!! واتا بە کەر نەوێریت و بۆ کورتان شێر بیت.
بەڵام ..
لێرەدا ئەڵێم؛ بەڵام .. دکتۆرێکی شارەزا لە زانستی فیقهیی و شەرعیی لەم دۆخە هەستیارەدا کە خەڵک لەسەر سۆزی نەتەوایەتیی

جۆشدراوە، نەدەبوو لێكدانەوەی شەرعیی و فیقهیی بۆ شەڕێكی به نەتەوایەتیكراو بكات، چونكە لەو دۆخەدا هەستی نەتەوایەتیی بەسەر هەمووهەستەكانی تردا زاڵە، تەنانەت بەسەر بەڵگەنەویستەكانیشدا زاڵە.. هەر بۆیە شەرعییەتێك هەیە پێی ئەوترێ شەرعییەتی ش□شگێڕیی، ئەوەیان یاسا و داب و نەریتی تایبەت بەخۆی هەیە، تیایدا ئەگەر هەست بكەیت شۆڕشێكی فەیكە و بە لاڕێدا براوە و زەبری كاریگەری بە دواوەیە له گەل و میللەت، نابێ بەشداریی بكەیت، لە هەمان كاتدا نابێ ڕەخنەیشی لێ بگریت .. لەوجۆرە بار و دۆخانەدا قورئان ئامۆژگاریی ئەوەمان دەكات كە پێویستە قسەیەكی خێر بكەین یان بێدەنگ بین ((فلیقل خیرا او لیصمت)) خەڵك جۆشدراوە و ..ڕاست و چەپی خۆی نابینێ و ئەیەوێ تۆڵەی مافە خوراوەكانی ساڵەهای ساڵی بكاتەوە، وەك ب□□□ی هەلێكی بۆ هەڵكەوتووە بڕوات مافی موچە خوراوەكانی و سامانی میللەت دزران و بێكاركردنی ڕۆڵەكانی و بێئومێدبوونی هەتا سەر ئێسقانی، لە ژێر تایتڵێكی تردا بكاتەوە، لێرەدا ئەو ئاگاداری هیچ ڕاستی و یاسایەكی تر نییە و نایشیەوێت ئاگاداریان بێ، تەنانەت نازانێ ئەو شارەی كە ئەچێ شەڕی بۆ ئەكا، كەوتۆتە كوێوە و زمانیان چۆنە و مێژوویان چۆنە، یەك ووشەیشی دەربارەیان نەخوێندۆتەوە، كەچی ئامادەیە بە كراس و پانتۆڵێكەوە بە بێ ئازوقە و پارە و پێخەف، لەم كەشە ساردەدا، بەناو بەفر و شاخ و پێدەشتەكاندا بە پیادە بڕوا، به بێ چەك و فیشەك، یەكسەر بۆ شەڕكردن!! (لە ڕاستیدا ئەوەی كە دەبوو لە شارەكەی خۆیدا بیكات و ڕاپەڕێت و داوای مافە زەوتكراو و دزراوەكانی لە دەسەڵاتێكی زاڵم بكات، نەیكردووە و .. به ناڕاستەوخۆ و لە ڕێی نەستە پەنگخواردووەكانییەوە، ئەیەوێ لە شار و وڵاتێكی دووردا ئەنجامی بدات) بە بێ ئەوەی هیچ حیسابێكی بۆ ئەو شەڕە كردبێ..به بێ ئەوەی لە هیچ چەكێ بزانێ ..به بێ هیچ بنەمایەكی لۆژیكیی، تەنها شتێك كە پاڵ بەوەوە دەنێ، مافی خوراوی ساڵەهای ساڵی خۆیەتیی ئەیەوێ لەو دەرچەی ڕۆژئاوایەوە، بیڕێژێ و حەقی خۆی بكاتەوە ..ئەمەیش ئەو گەمەیەیه كە تۆم باراك نێردەی ئەمەریكا لە پێناویدا هاتووە و جەختی لەسەر دەكاتەوە و ..چێژی لێدەبینێ.. چونكە یەك كەس زیاتر بمرێ یان گێل بكرێ ئەو بەرمیلێ نەوت زیاتر ئەباتەوە لەگەڵ خۆی بۆ ئەمەریكا ..

هەر بۆیە بێدەنگبوونی زانا و دانا لەو دۆخەدا، زۆر باشترە له قسەكردنی شەرعیی و زانستیی و لۆژیكیی ..وەك چۆن لە كاتی ئاگر كەوتنەوەی گەورەدا، ئاو ناتوانێ ئیشی خۆی بكات ..یاسای دووانەی دژ به یەكی ئاو و ئاگر تێك دەچێت و ئەبێ پەنا بۆ ئاگركوژێنەوەیەكی تر ببەین .. ئا بەو جۆرە .

ن□وزاد ب□ندی